

Kaybolmakta Olan Değerimiz:

Kara Akbaba

Üç metreyi bulan kanat açıklığı ile Avrupa'nın en büyük yırtıcı kuşu unvanına sahip olan ve ülkemizde de yaşayan kara akbaların (*Aegypius monachus*) sayısı, insan kaynaklı olumsuz koşullar nedeniyle her geçen gün azalıyor.

Akbaba dendiğinde genellikle ilk akla gelen şey, çölde açlık ve susuzluktan yorgun düşmüş canlıların üstünde süzülen kuşlardır. Gözümüzün önüne gelen karede akbalar kendilerine mükemmel bir ziyafet çekmek için havada daireler çizerek o canlıların ölmesini beklerler. Gerçekten de dünya üzerinde yaşayan akbaba türlerinin önemli bir kısmı ölü veya ölmekte olan hayvanlarla beslenir. Hastalık kaynağı olabilecek hayvan ölümlerini yiyerek ortadan kaldırdıkları için de haklı olarak doğanın çöpçüleri unvanını alırlar.

Türkiye'nin çölleşmekte olduğu sıkça dile getirilse de, pek çoğumuz çöl yaşamı ile özdeşleşen akbaların ülkemizde de yaşadıklarını tahmin bile edemeyiz.

Oysa bilinen akbaba türlerinden dört tanesi Türkiye'de ürer: küçük akbaba (*Neophron percnopterus*), sakallı akbaba (*Gypaetus barbatus*), kızıl akbaba (*Gyps fulvus*) ve içlerinde en büyüğü olan kara akbaba (*Aegypius monachus*).

Alptekin Kurtlu Kara

Kara Akbaba Nasıl Bir Kuştur?

Kara akbaba sadece ülkemizin değil Avrupa'nın da en büyük kuşlarından. Yaklaşık üç metreyi bulan kanat açıklığı ile Avrupa'da ve bazı kaynaklara göre tüm dünyada yaşayan yırtıcı kuşların en büyüğüdür. Siyaha yakın koyu kahverengi tüyleri onun kara akbaba olarak isimlendirilmesine neden olmuştur. Boynuna kadar tüm vücudunu kaplayan koyu renk tüyleri, yakasını çevreleyen açık kahverengi yakalığı ve başının üzerindeki kısa tüyleri ile son derece karizmatik olan bu türün bireyleri tek eşlidir.

En fazla 39 yıl yaşadığı kaydedilen kara akbaba bireyleri üreme olgunluğuna 5-6 yaşlarında ulaşır. Kara akbabalar yaklaşık iki metre çapa ve zaman zaman bir metre yüksekliğe ulaşan büyük yuvalarını çoğunlukla tepesi düzleşmiş yaşlı çam ya da meşe ağaçlarının üzerine kurarlar. Bu nedenle de üremek için genellikle ormanlık alanları tercih ederler. Her sene sadece bir yumurta yumurtla-

yan kara akbabalar için herhangi bir nedenle bu yumurtanın ya da yavrunun kaybedilmesi o çiftin o sene için başarısız bir üreme dönemi geçirmesi demektir. Yumurtanın kuluçka ile olgunlaştırılması ve yavrunun bakımı hem anne hem de baba tarafından yapılır. Şubat ayının son haftası ile mart ayının başında yuva bırakılan yumurtadan yavrunun çıkması yaklaşık 50-55 gün sürer. Vücudu hav tüylerle kaplı ve ergin bireyin sadece başı kadar bir büyüklüğe sahip olan yavrunun yuvadan uçabilecek duruma gelmesi 3,5-4 ayı bulur. Bu süre sonunda yuvadan uçan yavrunun büyüklüğü neredeyse anne babasınınki kadardır.

Kara Akbabaların Dağılım Alanları Nereledir?

Bu dev kuşlar, dağılım alanları Avrupa, Afrika ve Asya ile sınırlı olan eski dünya akbabaları arasında yer alırlar. Kara akbaba türünün dünyadaki dağılım haritasına

baktığımızda hem Avrupa hem de Asya'da üreyen bireylerin olduğunu görürüz. Avrupa'da İspanya, Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye, Asya'da Gürcistan, Ermenistan, Moğolistan ve Çin üredikleri ülkeler arasında yer alır.

Kara Akbabayı Tehdit Eden Faktörler Nelerdir?

Kara akbabalar geniş bir dağılım alanına sahipmiş gibi görünseler de aslında durum tam öyle değildir. Bir zamanlar Avrupa'nın en batı bölgesinden Asya'nın en doğu bölgesine kadar kesintisiz bir kuşak boyunca dağılım gösteriyor olmalarına rağmen günümüzde birçok bölgede tamamen ortadan kalkmışlardır. Bu nedenle Uluslararası Dünya Koruma Birliği (IUCN) ve Dünya Kuşları Koruma Örgütü (Birdlife International) tarafından tehdit altında olan türler arasına alınmışlardır. Nitekim günümüzde bu türün tüm dünyada tahmin edilen çift sayısı sadece 10.000 kadardır.

Acaba bir zamanlar geniş bir dağılım gösterirken ne oldu da bu türün bireyleri azalmaya ve yaşam sahasından çekilmeye başladı? Aslında kara akbabalara varlığını olumsuz yönde etkileyen birçok koşul sıralamak mümkün. Ancak türü olumsuz etkileyen koşulların tek ve en önemli ortak noktası insan kaynaklı olmalarıdır.

Doğayı ve içinde yaşayan canlıları düşünmeden yapılan insan odaklı faaliyetler, diğer pek çok tür gibi kara akbaba bireylerinin de bazen kitlesel, bazen de birer birer yok olmasına neden oluyor. İnsan kaynaklı tehditlerin başında bu canlıların yaşam ortamlarında yapılan değişiklikler geliyor. Ormancılık, madencilik ya da rekreasyon amaçlı etkinlikler için ağaçların kesilmesi ve yolların açılması gibi üreme alanlarında meydana getirilen değişimler, türün bireyleri için çok önemli bir tehdit oluşturuyor. Orman içinde yapılan bu tür faaliyetler sadece üreme alanlarının yok olmasına değil, aynı zamanda üreyen çiftlere rahatsızlık vererek yumurta ya da yavru olmasına rağmen ergin bireylerin yuvalarını terk etmelerine de neden oluyor.

Türü tehdit eden olumsuz koşulların bir diğeri de zehirlenme. Vücudunda çeşitli nedenlerle kimyasal madde bulunan hayvanlarla beslenen kara akbaba bireyleri bu maddelerden doğrudan etkileniyor. Bu nedenle tilki ve benzeri bazı hayvanların kürkleri için zehirlenme yolu ile avlanması, ölü canlılarla beslenen diğer hayvanlar gibi kara akbaba için de büyük bir tehdit. Aynı tehlike vücudunda ilaç bulunan ölü çiftlik hayvanlarının açık alanlara atılması sonucunda bunlarla beslenen bireyler için de söz konusudur.

Avcılık, tüyleri için öldürülmeleri ya da yuvalarından yumurta çalınması da diğer insan kaynaklı tehditler arasında yer alıyor. Ayrıca birçok Avrupa ülkesinde hayvancılığın kapalı alanlarda yapılması ve ölen hayvanların açık ortamlara atılmaması konusunda getirilen kurallara bağlı olarak besin kaynaklarında görülen azalma da kara akbaba türü için ciddi bir sorun oluşturuyor.

Kara Akbabanın Türkiye'deki Durumu

Tüm dünyada azalma yönünde eğilim gösteren kara akbabaların acaba Türkiye'deki durumu nasıl? Bu sorunun cevabına ilişkin çalışmalar kara akbabanın Avrupada, İspanya'dan sonra en büyük popülasyonunun Türkiye'de olduğunu gösteriyor. Türkiye'deki dağılım haritasına bakıldığında Güneybatı Anadolu'dan Doğu Karadeniz Bölgesi'ne kadar ormanlık alanlarda üredikleri ile ilgili veriler bulunuyor. Son zamanlara dek ülkemizde üreyen en büyük kara akbaba kolonisinin 26 çift ile Eskişehir ile Kütahya illeri arasında yer alan Türkmenbaba Dağı'nda bulunduğu düşünülüyordu. Ancak son dönemde yürütülen çalışmalarda en büyük koloninin 46 çift ile Eskişehir'in kuzeybatısından Ankara'nın kuzeydoğusuna kadar uzanan Sündiken Dağı'nda bulunduğu belirlenmiştir.

Murat Demirtaş

Kara akbabaların ürediği tahmin edilen diğer bölgelerde detaylı bir çalışmanın yapılmamış olması nedeniyle tüm Türkiye için kara akbaba sayısının net olarak söylenmesi yazık ki mümkün olmuyor. Ancak geçmiş dönemlerdeki iyimser tahminlere göre tüm Türkiye'de üreyen kara akbaba sayısının 400-500 çift kadar olduğu düşünülüyor. Bununla birlikte, son dönemde yapılan çalışmalar, bu verilerin günümüz için çok da gerçeği yansıtmadığını gösteriyor. Özellikle Doğu Karadeniz bölgesinde yapılan çalışmalar bu türün bu bölgede ürediğine dair herhangi bir veri olmadığını gösteriyor. Sonuç olarak, İspanya'dan sonra en büyük kara akbaba popülasyonu Türkiye'de olmasına karşın ne yazık ki sayıları sanıldığı kadar yüksek değil.

Mac Eyüpöçlü

Türkiye'de kara akbaba popülasyonunun geçmiş dönemlerden günümüze nasıl değiştiğini bilebilmek için uzun yılları kapsayan detaylı çalışmalar gerekiyor. Ancak ülkemizdeki popülasyonun da diğer birçok ülkedekine benzer olarak azaldığını tahmin etmek hiç de zor değil. Nitekim yuva alanları çevresinde yapılan ormancılık faaliyetleri, rekreasyon amaçlı etkinlikler ve hatta hâlâ bilinçsizce yapılan avcılık sonucunda Anadolu'nun diğer pek çok biyolojik değeri gibi kara akbaba popülasyonunun da yok olmakta olduğu söylenebilir. Oysa ki problemin ne olduğu kesin bir biçimde ortada olduğu için yapılması gerekenler de büyük oranda biliniyor. Problemi ortadan kaldırmak için uygulanabilecek çözüm yolları son dere-

ce açık ve basit. Türün üreme alanlarının koruma altına alınması ve her türlü faaliyetin en azından üreme dönemi boyunca durdurulması atılacak çok önemli bir ilk adım olacaktır. Kara akbabanın yaşam alanlarının korunması, bilinçsizce yapılan avcılığın durdurulması, çeşitli nedenlerle kimyasal madde içeren ya da zehirlenmiş hayvanların ölümlerinin açık alanlara atılmaması ve halkın bilinçlendirilerek her canlının yaşam hakkı olduğu gerçeğinin kabul edilmesi, yapılması zor olmayan etkinlikler olarak görülüyor. Yapılacak etkin koruma faaliyetleri sonucunda kara akbaba popülasyonunun nasıl arttırılabildiğiyle ilgili yaşanmış çok güzel bir örnek bulunuyor. Avrupa'daki en büyük kara akbaba popülasyonuna sahip

Naci Eyyüpoğlu

olan İspanya'da, 1984 yılında üreyen çift sayısının 290 kadar olduğu tahmin ediliyordu. Ancak alınan kararlar ve yapılan yoğun koruma faaliyetleri sonucunda günümüzdeki sayıları 1600 çifte ulaşmıştır.

Anadolu'nun sahip olduğu biyoçeşitlilik, her türlü ders kitabında, dergide ve diğer birçok kaynakta belirtiliyor ve bununla gurur duyulması gerektiği özellikle vurgulanıyor. Oysa sıra bu çeşitliliğin korunmasının gerekliliğine ve alınacak önlemlere geldiğinde ortamda derin bir sessizlik hüküm sürüyor. Faaliyetlerimizle dünya yüzündeki varlığını ciddi biçimde tehdit ettiğimiz bu türün yaşam hakkına saygı duymak ve onu korumak, öncelikle bizim arasında olmalıdır. Sonuç olarak çok geç olmadan atılacak bilinçli adımlarla var olan biyolojik değerlerimizin birer birer yok olmasını engellemek ve bir zamanlar Anadolu'da yaşamış olan ancak şu anda var olmayan türler listesine bir yenisini daha eklememek elimizdedir.

Naci Eyyüpoğlu

Kaynaklar

Ferguson-Lees, J. ve Christie, D. A., *Raptors of the World*, Houghton Mifflin, 2001.
 Heredia, B., "Action plan for the Cinereous Vulture (*Aegypius monachus*) in Europe", Heredia, B., Rose, L. ve Painter M., (ed), *Globally Threatened Birds in Europe: Action Plans* içinde, s. 147-158, Council of Europe and BirdLife International, 1996.
 Hernandez, M. ve Margalida, A., "Pesticide abuse in Europe: effects on the Cinereous Vulture

(*Aegypius monachus*) population in Spain", *Ecotoxicology*, Sayı 17, s. 264-272, 2008.
 Mebs, T. ve Schmidt, D., *Die Greifvögel Europas, Nordafrikas und Vorderasiens*, Kosmos Verlag, 2006.
<http://www.birdlife.org/datazone>
 Yamaç, E., "Türkmenbaba Dağı'ndaki kara akbaba *Aegypius monachus* L.'un popülasyon biyolojisi üzerinde araştırmalar", Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.

Naci Eyyüpoğlu

Elif Yamaç, 1974 yılında Eskişehir'de doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Eskişehir'de tamamladı. Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü'nden 1995 yılında mezun oldu. 1996 yılında Anadolu Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 1997 yılında yüksek lisans tezini tamamladı. "Türkmenbaba Dağı'ndaki Kara Akbaba; *Aegypius monachus* L.'un Popülasyon Biyolojisi Üzerinde Araştırmalar" başlıklı doktora tezini 2004 yılında tamamladı. Aynı yıl Anadolu Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü'ne yardımcı doçent olarak atandı.